

CHRISTAPHANIEN

DIE RE-VISION DER CHRISTOLOGIE AUS DER SICHT VON FRAUEN IN UNTERSCHIEDLICHEN KULTUREN

Manuela Kalsky

Gütersloh (Chr. Kaiser/Gütersloher Verlaghaus), 2000.
368 blz., DM 54.- (ongeveer f 61,-)

Manuela Kalsky durfde het aan om in haar boek een heel belangrijk onderdeel van de christelijke theologie, de christologie, kritisch te behandelen. De identiteit van het christelijk geloof is van oudsher omschreven in de belijdenis dat de mens Jezus de door joden verwachte Messias was, de Christus, de unieke incarnatie van God op aarde en daardoor de ware mens. Deze Jezus, zowel God als mens, heeft door zijn lijden aan het kruis de schuld van de mensheid gedelgd, zodat ieder individu dat deze actie van Jezus erkent, in een verzoende relatie met God komt. 'Geen andere weg tot God en zijn heil dan via Jezus' zou men het hart van het christendom kunnen noemen.

De motivatie achter het schrijven van het boek is voor Kalsky de noodzaak om de leer omtrent Jezus Christus van zijn anti-judaïstische tendens te ontdeken. Daartoe leest zij Christusverhalen van vrouwelijke theologen uit verschillende culturen. Het gaat in het christendom om het 'christelijk nieuwe'. Dat 'nieuwe' is dat christenen, in tegenstelling tot joden, Jezus als de beloofde Messias – dan betiteld als Christus – zien. Kalsky gaat op zoek naar een christologie, waarvan de formulering niet het heil van sommigen ten koste van dat van anderen inhoudt.

Zij stelt dat er een andere epistemologie nodig is dan gangbaar. Gangbaar is om wat in de bijbel staat en door een omliggende groep 'vaderen' geschreven is als grond van waarheid te beschouwen. De denkproducten der 'vaderen' krijgen zo de kwaliteit van duurzaamheid voor alle eeuwen en alle plaatsen. Kalsky breekt de canon open door andere groepen zeggingskracht te geven in het verzamelen van theologische kennis.

Christologie is altijd ook soteriologie: de leer over de vraag hoe men heil, bevrijding, verzoening kan verkrijgen. Kalsky gaat ervan uit dat de situatie waarin en van waaruit men dit verlangt, ertoe doet. Zij wil de christologieën zien als opbloeiend uit een concrete, historische context. Zij begint met het luisteren naar wat die theologen zeiden, die zich niet helemaal voegden binnen de grenzen van de canon der vaderen. Zij wijdt een heel hoofdstuk aan de zogenaamde *Leben Jesu Forschung* van de negentiende eeuw, toen

men onder invloed van de moderniteit op zoek ging naar de 'werkelijke feiten' van Jezus' leven. Haar passie gaat echter uit naar wat vrouwen over de hele wereld in hun situaties formuleerden over Jezus als Christus. Zij laat vrouwelijke theologen uit de westerse wereld en de derde wereld, waaronder Afrikaans-Amerikaanse, aan het woord door hun teksten zorgvuldig en 'open' te lezen.

In de teksten van sommigen vindt Kalsky anti-judaïsme. Eigenlijk is het zo dat wanneer theologen, vrouw of man, zwart of wit, de man Jezus weer opnieuw willen interpreteren als enige heilbrenger, unieke Christus of Messias, dit anti-judaïsme en een ferverte verdediging van het christendom als de enige ware heil garanderende godsdienst met zich meebrengt.

Ondanks de vele onderlinge verschillen tussen de theologen van wie Kalsky teksten las, zijn er gemeenschappelijkheden. Het uitgangspunt van feministisch-theologische uitspraken over Jezus wordt niet in de traditionele dogmatische uitspraken der 'vaderen' gezocht, maar in de concrete levenspraxis van vrouwen: hun expliciet onder woorden gebrachte alledaagse ervaringen en hun voorstellingen van heil en onheil. De particulariteit van deze ervaringen en voorstellingen bepalen de blikrichting in hun christologie. Daarbij wordt heil geformuleerd als het goede leven voor allen, de hele schepping en dus het behoud van de aarde. Het individuele heil voor of na de dood komt daarmee in een wijde context te staan. Filosofisch-metafysische speculaties over de vraag of en in hoeverre Jezus God en mens was – zo belangrijk in de traditionele christologie tot op de dag van vandaag – spelen geen rol. Dát, wat Jezus in zijn tijd vanuit zijn visioen van vrede en rechtvaardige relaties met mensen om hem heen deed, maakt hem tot een, en niet noodzakelijkerwijs de, Christus. Jezus wordt gezien als een door Gods geest geïnspireerd mens.

De Zuid-Koreaanse Chung Hyun Kyung benoemt de aanwezigheid van God in Jezus en in anderen bijvoorbeeld als de heilzame en leven-gevende kracht van 'Han-pu-ri'. Dit begrip komt uit de inheemse Koreaanse traditie van (vrouwelijke) Shamanen, die Chung ziet als sterke vrouwen, die de 'Han' – het

onrecht dat mensen wordt aangedaan en dat niet meer goedge maakt kan worden – transformeren en helen, zodat bevrijding beleefd kan worden. Deze verwoording biedt ruimte aan religieuze pluraliteit die ten dienste staat van het goede leven voor allen. Chung opteert voor een creatief syncretisme, dat geweld opleverende hiërarchisch geordende tegenstellingen tenietdoet. Hoewel alle feministische en womanistische theologes zeggen dat het man-zijn van Jezus voor hen geen probleem is, omdat hij als een Christus en niet als man voor haar van belang is, blijven zij bezwaar aantekenen tegen de misogynie gevolgen van de verafgoding van een mannelijke verlosser. Wanneer men een ‘Christus-kwaliteit’ of ‘Messias-kwaliteit’ aanneemt als bevrijdende kracht, dan hoeft men zich niet op de unieke figuur van Jezus te concentreren, maar kunnen allerlei vrouwen en mannen deze kwaliteit aannemen.

Geïnspireerd door de teksten van verschillende theologen die zij zorgvuldig leest, loopt Kalsky's betoog uit op een epistemologie die concrete onheilservaringen van vrouwen én hun heilsverlangen, tot vindplaats maken van een christologie die nieuwe doorzichten geeft op een leer omtrent Jezus als een Christus. Steeds speelt in het boek het verlangen om met anderen – mensen met een ander geloof, een andere huidskleur, een ander verleden – zorgvuldig om te gaan. Zo komt Kalsky tot een ‘hermeneutiek van ondoorzichtigheid’, waarbij respect en verwondering in het contact met de ander een open gesprek mogelijk maken. Zo kan men op het spoor komen van ‘Christaphanien’, mogelijke oplichtingen van Christa. Zij wil benadrukken dat ook het vrouwelijk lichaam plaats kan zijn van incarnatie, maar nog steeds zonder glorieus opstandingsverhaal.

De christologie en daarmee de identiteit van het christendom worden verstrooid in uiteenlopende interpretaties. Kalsky opteert voor een ‘interactieve universaliteit’, die niet wegloopt voor verschillen en dissonanten in concrete ontmoetingen, en waarbij een mogelijke christelijke identiteit verschoven wordt naar de toekomst en ook creatief syncretisme mogelijk is.

Dit boek draagt mijns inziens bij tot de voortgang van genderstudies in theologie, omdat het verschil-

lende inzichten uit vrouwenstudies toepast op het terrein van de christologie. Men kan zien aan de debatten over de christologie van C.J. den Heyer en H.M. Kuitert dat de christologie tegenwoordig ter discussie staat. Deze auteurs analyseren echter het belang van gender niet en blijven voor een groot deel bij een herinterpretatie van Jezus als unieke Christus.

Het boek van Manuela Kalsky is fascinerend omdat het de mens Jezus als unieke incarnatie van God en de enige brug tussen God en mensen uit het denken over verzoening en heil van Godswege wil weghalen. Het gaat niet om het geloven in Jezus, maar om het meegeloven met Jezus, die uitzag naar het koninkrijk van God en de weg daartoe aangaf. Maar woorden als ‘Christus’, ‘Christa’ en ‘christelijk’ horen in een bepaald taalspel, dat is opgesteld in afgrenzing tegen de joodse godsdienst, met alle gevolgen vandien. Moeten we niet zoeken naar een messiaanse identiteit, omdat het woord ‘messias’ christenen verbindt met joden? Dienen dan ook niet andere religieuze teksten dan die van de bijbelse verhalen onderdeel te zijn van een hermeneutisch uitgangspunt, zoals bijvoorbeeld de koran? Daarmee zouden we tot een werkelijk hier gesitueerd creatief syncretisme kunnen komen.

Religie houdt altijd ook een zoeken naar zekerheid en veiligheid in, een bevestiging van iemands bestaan. Een zekere afgrenzing van een identiteit, al is het maar voor het moment – ‘ik hoor (min of meer) wel hierbij, maar niet daarbij’ – zal dan altijd een rol spelen. Het begrip ‘creatief syncretisme’ heeft mijns inziens wel meer uitdieping nodig om het af te grenzen tegen vrijblijvend relativisme.

Het boek heeft voor mij iets utopisch. Er is immers nog veel machtsanalyse en verstoring van ingeslepen machtsverhoudingen nodig om te komen tot een interactieve universaliteit waarin gelijkwaardigheid heerst. Al met al is het boek echter van groot belang voor theologen en voor mensen van andere disciplines, die kennis willen maken met de wijze waarop genderstudies op het gebied van de theologie vorm kunnen krijgen.

Riet Bons-Storm